

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการ
พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด
Participatory action research in community-based tourism
management for sustainable community development at
Salakkhok, Trat Province

ทิพย์สุดา พุดจรรย์
Tipsuda Putjorn
ลุยง วีระนาวิน
Luyong Veranavin
คณิต เขียววิชัย
Kanit Kheovichai
ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ
Thirasak Unaromlert

Abstract

This research aims to 1) study the circumstances and potential of community-based tourism management, 2) study the performance of community-based tourism development, and 3) develop the community-based tourism management model for Salakkhok's sustainable development using the participatory action research in cooperating with the Baan SalakKhok community tour club's administrative committee.

The results are as follows. The Baan SalakKhok community tour club organizes the community-based tourism in a form of cooperative. All members buy a share of the club and receive dividend annually which is calculated from

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา ปรียญคุณฐิบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

Ph.D. (Development Education), Silpakorn University

² ดร. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

Ph.D., Department of Foundation of Education Graduate School, Faculty of Education, Silpakorn University, Sanamchandra Palace Campus

³ รองศาสตราจารย์. ดร. รองอธิการบดี พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Associate Professor Ph.D., Vice President for Sanamchandra Palace Campus, Silpakorn University

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

Assistant Professor Ph.D., Department of Foundation of Education Graduate School, Faculty of Education, Silpakorn University, Sanamchandra Palace Campus

35 percent of all revenue. The revenue is from tourist activities that the club has offered to tourists including kayaking, traditional Thai boat (Rue Mart) riding, and dinner on traditional Thai boats. The other 65 percent of the revenue is allocated to the administration, conservation of natural resources, public benefit activities, and social welfare. Regarding the potential of community-based tourism management; the executive club committee is a group of leaders in the community and the manager manages tourism activities for club members. There is a lack of interest from younger generations in learning about tourism management, and a lack of continuous support from external agencies continuously. In addition, there are impacts of the growth and development of Koh Change on tourism resources of the community.

The club and the researchers have operated community-based tourism development. The example of activities that the club does for the communities are development of the club administration, experimental homestay for tourists, encouraging environmental awareness of local residents project. The developing model of community-based tourism management for SalakKhok's sustainable community includes 1) inputs which are the management concept, the club's leaders and members, and tourism resources, 2) processes which are the administration of the club, tourism activity arrangement, benefits management, learning management, creating a link to the whole community, and collaborative networking management, and 3) the outputs to sustainable community development which are social, economic, and environmental aspects.

Keywords: community-based tourism (CBT), sustainable community development

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืนด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการบริหารชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอก

ผลการศึกษาพบว่าชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบสหกรณ์ สมาชิกซึ่งเป็นคนในชุมชน ชื้อหุ้นและได้รับเงินปันผลรายปีจากสัดส่วนร้อยละ 35 จากรายได้ทั้งหมดของกิจกรรมพายเรือคายัค นั่งเรือมาด และนั่งเรือมาดพร้อมรับประทานอาหารค่ำ และร้อยละ 65 จัดสรรเพื่อการบริหารงานการอนุรักษ์ทรัพยากร

ธรรมชาติ การสาธารณประโยชน์ และการจัดสวัสดิการสังคม ตักยภาพการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน คณะกรรมการบริหารชมรมเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน มีผู้จัดการชมรมทำหน้าที่ดูแล การท่องเที่ยวแทนสมาชิกชมรม ชมรมชาตคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยว หน่วยงาน ภายนอกให้การสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการขยายตัวการพัฒนาเกาะช้างส่งผล กระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

นักวิจัยร่วมกับชมรมได้ดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวได้แก่ กิจกรรมพัฒนา การบริหารจัดการชมรม การทดลองจัดการที่พักในชุมชน และการกระตุ้นจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม แก่คนในชุมชน และมีการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนลัดคอก อย่างยั่งยืนพบว่า 1) ปัจจัยนำเข้าได้แก่ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวผู้นำชมรม สมาชิกชมรม และทรัพยากรการท่องเที่ยว 2) กระบวนการได้แก่ การบริหารจัดการชมรม การจัดกิจกรรม ท่องเที่ยว การจัดการผลประโยชน์ การจัดการเรียนรู้ การเชื่อมโยงสู่ชุมชน การจัดการเครือข่าย ความร่วมมือ และ 3) ผลลัพธ์สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

บทนำ

ช่วง ปี พ.ศ.2493 - 2543 เกิดการขยายตัวของการท่องเที่ยวกระแสหลัก พร้อมกระแส ด้านสิ่งแวดล้อมของโลก ซึ่งมีเป้าหมายที่จะพัฒนานักท่องเที่ยว และลดผลกระทบจากจำนวน นักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (fennell and dowling, 2003, p. 3) ในขณะที่การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีความสำคัญต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการสร้างงานและรายได้แก่ภาคธุรกิจและภาครัฐของประเทศต่างๆ จำนวนมาก นอกจากนี้ได้สร้างผลกระทบด้านลบต่อทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และการเกิดมลภาวะแก่ระบบนิเวศ (Aaronson, 2000, p. 14) และจากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อม “Earth Summit” ในปี พ.ศ.2535 เป็นจุดเริ่มต้น ผลักดัน “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ทำให้เกิดกระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม กระแสความต้องการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ และกระแสความต้องการพัฒนาคน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (พจนา สวนศรี 2550, น. 19)

ดังนั้นแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นการสร้างความสมดุลของการ พัฒนาการท่องเที่ยวทั้งด้านนิเวศ และความรับผิดชอบต่อสังคม มีเป้าหมายให้นักท่องเที่ยว และเจ้าของพื้นที่มีส่วนร่วมป้องกันและยกระดับสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจในอนาคต (Fennell and Dowling, 2003, p. 4-5) ได้ส่งผลต่อการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยว ในการ ทหารท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (alternative tourism) เพื่อตอบสนองความต้องการและทดแทน การท่องเที่ยวประเพณีนิยม (conventional tourism) เช่น Green Tourism, Bio Tourism,

Sustainable Tourism, Conservation Tourism, Responsible Tourism (ลินทูล์โรบล 2546, น. 11) โดยการท่องเที่ยวทางเลือกรวมถึงการสร้างกฎระเบียบและควบคุมโดยชุมชน มีจุดมุ่งหมายรักษาเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนให้สามารถสร้างผลประโยชน์ในระยะยาว เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนในชุมชน (Weaver, 2006, p. 43)

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community based tourism) จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นให้ชาวบ้านมีบทบาทสำคัญจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ยึดความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สู่การร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์คุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รักษาศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เกิดความยั่งยืน (พรเพ็ญ วิจักขณ์ประเสริฐ 2549, น. 1-2) กว่า 10 ปี ที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ก่อเกิดขึ้นในประเทศไทย รูปแบบการจัดการแตกต่างกับการท่องเที่ยวกระแสหลัก ชุมชนจัดการกันเองมิใช่ให้คนภายนอกเข้าไปจัดการในชุมชน เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยคนต่างวัฒนธรรมให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (เบญจวรรณ วงศ์คำ 2552, น. 9)

ชุมชนสลักคอกตั้งอยู่ที่พื้นที่เกาะช้างใต้จังหวัดตราด ได้มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จากความพยายามจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ท่วมกลางการพัฒนากระแสหลักที่แพร่กระจายมาสู่เกาะช้างใต้ ซึ่งเป็นผลจากนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ภาคธุรกิจเข้ามาลงทุนจัดทำสถานบริการรองรับการท่องเที่ยว พร้อมกับการขยายตัวของท่าเรือเอกชน ส่งผลให้ตลาดการท่องเที่ยวบนเกาะช้างเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว (อารัญ บุญชัย 2546, น. 55-59) และส่งผลให้มูลค่าที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการบุกรุกและทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเกิดอาคารสิ่งปลูกสร้างที่ไม่ได้มาตรฐานจำนวนมาก (เขมริน โรจนรัต 2550, น. 38)

ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยศักยภาพของคนในชุมชนสลักคอกซึ่งมีความพยายามพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง และตระหนักถึงอนาคตที่มั่นคงของทรัพยากรการท่องเที่ยวและสังคม จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดึงศักยภาพของคนในชุมชนมาร่วมจัดการและพัฒนาตนเอง ผ่านกลไกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นเครื่องมือหนึ่งของการพัฒนาชุมชนสลักคอกได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาได้นำแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community based tourism) จุดยืนการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม และตอบสนองความต้องการของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ชุมชนเป็นผู้จัดการ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางส่งเสริมความภาคภูมิใจ ในตนเองยกระดับคุณภาพชีวิตคงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชุมชน เป็นผู้กำหนดรายได้ เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมมีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของ ชุมชน (พจนานวน สานศรี 2546, น. 12 และพรเพ็ญ วิกัษณ์ประเสริฐ 2549, น. 2) แนวคิดการ พัฒนาชุมชน (community development) หากชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวที่ดี จะก่อให้เกิด การพัฒนาด้านต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาคนให้มีความสุข การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นชุมชน แห่งการเรียนรู้ เมืองคักรชุมชนเข้มแข็ง มีเครือข่ายชุมชน เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชน ยั่งยืน เป็นต้น (โกวิท พวงงาม 2553, น. 160-162) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ให้ความสำคัญอย่างชัดเจน 3 หลักของความยั่งยืน ได้แก่ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม หรือ ด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจจะยั่งยืนได้ต้องอาศัยด้านสังคมเป็นหลัก (The World Bank, 2003, p.14) และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) กระบวนการสร้างความร่วมมือกับสังคมด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป้าหมาย เพื่อค้นหาความจริงที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Cher, 2009, p. 9-10) และเพื่อให้ได้ องค์ความรู้ทั้งทางวิชาการ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการพัฒนาผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีวงจร การวิจัยด้วยการปฏิบัติและการสะท้อนกลับ โดยการปฏิบัติมีขั้นตอนที่ผู้ร่วมวิจัยต้องทดสอบ การปฏิบัติและค้นหาข้อเท็จจริง ส่วนการสะท้อนกลับ มีขั้นตอนทำความเข้าใจข้อมูลร่วมกัน และการวางแผนในการปฏิบัติต่อไป (Peter and Hilary, 2008, p. 1-4)

วิธีดำเนินงาน

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participation action research) ระยะเวลาการวิจัยทั้งหมด 3 ปี 10 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม 2553 จนถึงเดือนตุลาคม 2556 มีวิธีดำเนินงาน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกระบวนการวิจัย ใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย 1) ผู้ร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัยและคณะกรรมการบริหาร ชมรมนาเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกจำนวน 16 คน 2) ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ สมาชิกชมรม จำนวน 98 คน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสและครูโรงเรียนวัดวิชคามคชทวีป นายกองคักรบริหารส่วน ตำบลเกาะช้างใต้ และนายอำเภอเกาะช้าง รวมจำนวน 5 คน 3) ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 3 คน ที่ปรึกษาชมรม จำนวน 1 คน และผู้บริหารองค์การพัฒนาศูนย์ที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำนวน 1 คน

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัยประกอบด้วย 1) การเตรียมข้อมูล ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และนำไปสู่การออกแบบการวิจัย 2) การเตรียมชุมชนที่แจ้งวัตถุประสงค์การทำการวิจัย และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 3) การเตรียมคน ทำความเข้าใจกระบวนการวิจัยกับผู้ร่วมวิจัย

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการวิจัย กำหนดขั้นตอนการศึกษาในพื้นที่วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน (plan) ประกอบด้วย 1) การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความคิดเห็นของสมาชิกชมรมต่อการจัดการ ผลกระทบ และข้อเสนอแนะการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยการจัดประชุมนำเสนอผลการศึกษาข้อมูลจากการสำรวจการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการเสนอกิจกรรมการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน ด้วยการจัดประชุมคณะกรรมการบริหารชมรม เพื่อกำหนดรูปแบบฯ และจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพัฒนารูปแบบฯ

2. การปฏิบัติ (action) การปฏิบัติตามการวางแผนการดำเนินการวิจัย

3. การสังเกต (observation) การสังเกตการจัดกิจกรรมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. การสะท้อนผล (reflection) การนำผลการสังเกต และการสะท้อนความคิดเห็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเสนอต่อที่ประชุมผู้ร่วมวิจัยวิเคราะห์ประเมินผลและประมวลผลการศึกษากำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 3 การสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยนำผลการวิจัยมาเรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผลอย่างเป็นระบบ ยึดหลักการเขียนสรุปรายงานบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริง และอภิปรายผลอิงหลักวิชาการให้เกิดแนวคิดหลากหลาย และเป็นองค์ความรู้ใหม่

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เพื่อทำความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยภาคสนาม เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิ (primary Data) ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (focus group interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) และการใช้แบบสอบถาม (questionnaire)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

มีการประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล 3 วิธีการดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์ นำมาแยกแยะเนื้อหาเป็นกลุ่มข้อมูล (content analysis) ตามโครงสร้างเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ และนำมาพรรณนาความบรรยายสรุปอย่างเป็นระบบ

2. ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์และความครบถ้วนของข้อมูล ประมวลผลข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยมีรายละเอียดการใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังนี้

2.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลใช้ค่าความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)

2.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 วิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และตอนที่ 3 ความคิดเห็นของประชาชนต่อผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใช้ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ ด้วยเทคนิคการวัดทัศนคติของ ลิเกิร์ต (Likert type scale) โดยแบ่งคะแนน 5 ช่วง สัดส่วนเท่ากัน (ลิน พันธ์พิณีจ 2553, น. 152-155)

3. ข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากการประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสำรวจ นำมาแยกแยะเนื้อหาสาระเป็นกลุ่มข้อมูล และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำมาบรรยายสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

ผลการศึกษา

1. สภาพและศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอก

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอกมีสภาพทั่วไปและศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวดังนี้

1.1 สภาพทั่วไปของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอก

ชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกจัดตั้งขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2548 มีเป้าหมายให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีการจัดการแบบสหกรณ์ที่มีการซื้อขายหุ้นให้แก่สมาชิกชมรมมีการปันผลประโยชน์รายปี คณะกรรมการบริหารชมรมทำหน้าที่ควบคุมการบริหารจัดการ และตำแหน่งผู้จัดการชมรมทำหน้าที่ดูแลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว สมาชิกชมรมมีหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ การบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งเป็นผู้นำจากกลุ่มงานพัฒนาในชุมชน ประกอบด้วย ตำแหน่ง ประธาน รองประธาน ผู้จัดการ เลขานุการ เหมัญฉวี ผู้ช่วยเหมัญฉวี จำนวน 6 คน ตัวแทนจากประชาคม งานปกครองส่วนท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน และสมาชิกของชมรมจำนวน

10 คน และให้ผู้ก่อตั้งชมรม นักวิชาการ และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะช้างใต้ จำนวน 3 คน เป็นที่ปรึกษาของชมรม

กิจกรรมท่องเที่ยว มี 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมนั่งเรือมาดมีจำนวน 8 ลำ ลำหนึ่ง นั่งได้ไม่เกิน 4 คน ให้บริการนำเที่ยว 2 โปรแกรม ได้แก่ 1) นั่งเรือมาดชมป่าชายเลนตอน กลางวัน ราคา 200 บาท/ต่อคน/ต่อรอบ 2) การจัด Sunset Dinner นั่งเรือมาด พร้อมรับประทานอาหารค่ำ มีอาหาร 4 อย่าง พร้อมไวน์ ราคาคนละ 1,200 บาท (ไม่เกิน 2 คน) และกิจกรรมการพายเรือคายัค มีจำนวน 10 ลำ ราคาคนละ 100 บาทต่อชั่วโมง คนพายเรือมาด เป็นสมาชิกของชมรมมี 12 คน รับรายได้โดยตรง นักท่องเที่ยวนั่งเรือมาด 1 คน คนพาย เรือมาดได้รับเงิน 100 บาท นักท่องเที่ยว 2-3 คน ได้รับเงิน 150 บาท และนักท่องเที่ยว 4 คน ได้รับ 200 บาทในแต่ละรอบ รายได้ที่เหลือเป็นรายได้เข้าชมรม ชมรมได้มีการจัดสรร ผลประโยชน์จากรายได้ จากสัดส่วน 100% จัดสรรให้การบริหารจัดการ 25% (เงินเดือน ผู้จัดการ, ค่าใช้จ่ายการจัดประชุมประจำปี) 20% เข้ากองทุนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมและสาธารณประโยชน์ 10% ค่าใช้จ่ายประชาสัมพันธ์ชมรม (จัดงานนอกสถานที่ และการศึกษาดูงาน) 5% เป็นสวัสดิการสังคม (ทุนการศึกษา เงินช่วยเหลือผู้สูงอายุ ค่าฌาปนกิจศพ ค่าเจ็บป่วย และเงินช่วยเหลือสมาชิกจากภัยพิบัติ 5% เงินทุนสำรอง (เพื่อการซื้อเรือและซ่อมเรือ) และ 35% เงินปันผลให้แก่สมาชิกตามสัดส่วนการถือหุ้น

ความคิดเห็นของสมาชิกชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกจำนวน 72 คน ที่มีต่อการจัด การท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า มีความคิดเห็นภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยกับการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนมีค่าเฉลี่ย 3.99 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีระดับเห็นด้วยทุกด้าน ด้านกิจกรรม การท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ย 4.18 ด้านการบริหารงาน มีค่าเฉลี่ย 4.13 ด้านการกระจายผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ย 4.12 ด้านการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ย 3.97 ด้านการจัดการ มีค่าเฉลี่ย 3.57 และ ผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีต่อชุมชนสลักคอกในภาพรวม พบว่า ผลกระทบด้านบวก ได้รับผลกระทบในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.93 และผลกระทบด้านลบ ได้รับผลกระทบในระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 1.94 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า การจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนส่งผลดีต่อชุมชนในระดับมากทุกข้อ ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ย 4.25 ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.02 ด้านวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ย 3.74 ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ย 3.73 และการจัด การท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งผลเสียต่อชุมชนในระดับน้อยทุกข้อ ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ย 2.22 ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ย 1.93 ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ย 1.89 และด้านวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ย 1.70

1.2. ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอก

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีจุดแข็งสำคัญ คือ คณะกรรมการบริหารชมรมเป็นกลุ่ม ผู้นำในชุมชน ซึ่งมีแนวคิดเชิงอนุรักษ์ที่ชัดเจน การมีผู้จัดการชมรมทำหน้าที่ดูแลการท่องเที่ยว แทนสมาชิกชมรม ทำให้สมาชิกชมรมไม่ได้รับผลกระทบที่ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอาชีพ ทำประมง และทำสวนยางซึ่งเป็นอาชีพหลักการที่คนในชุมชนเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกชมรม ทำให้มีส่วนร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยว

สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาทำกิจกรรมที่ส่งผลต่อรายได้โดยตรงจุดอ่อนสำคัญ คือ การขาดการคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างจริงจัง เนื่องจากส่วนใหญ่ย้ายไปเรียนหนังสือหรือทำงานในตัวเมืองจังหวัดตราด สมาชิกส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมประชุมของชมรม และไม่กล้าแสดงความคิดเห็นมักคล้อยตามความคิดเห็นของผู้นำซึ่งมีภาวะผู้นำที่เด็ดขาดการมีโอกาสสำคัญ จากหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนเสมอมา พร้อมให้การสนับสนุนหากชุมชนร้องขอ และการให้รางวัลลูกโลกสีเขียวได้สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนและอุปสรรคสำคัญคือภาคเอกชนมาลงทุนในพื้นที่เกาะช้างได้มากขึ้นส่งผลให้มีขยะมากขึ้นในท้องถิ่น และเริ่มมีคนต่างถิ่นเดินทางเข้าออกชุมชนมากขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ซึ่งเป็นจุดขายสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

2. ผลการดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน จากการศึกษาที่ประชุมคณะกรรมการบริหารชมรม มีข้อเสนอจัดกิจกรรมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืนสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

2.1 กิจกรรมพัฒนาการจัดการบริหารจัดการชมรม มีการประชุมคณะกรรมการบริหารชมรม เพื่อทบทวนและปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงาน เปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมทำงาน การเสนอให้จัดสรรเงินปันผลสร้างประโยชน์เพื่อสังคมเพิ่มเติม และการเปลี่ยนแปลงระบบเงินปันผล ด้วยการจัดระบบการถือครองหุ้นใหม่ในสัดส่วนที่ทุกคนถือครองจำนวนเท่ากัน โดยนำผลการประชุมเสนอต่อสมาชิกชมรมในวันประชุมใหญ่ประจำปีครบรอบ 6 ปี ผลจากการประชุมทำให้มีคนรุ่นใหม่อาสาเข้ามาเป็นกรรมการบริหารชมรมมีการกำหนดให้จัดสรรเงินปันผลเพื่อช่วยเหลือสมาชิกประสบภัยธรรมชาติ การปรับระบบหุ้นส่วนสมาชิกมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย จึงให้คณะกรรมการบริหารชมรมศึกษาความเหมาะสมของระบบหุ้น คำนึงถึงความ เป็นธรรมแก่ทุกคน และให้นำเสนอทางเลือกในที่ประชุมเพื่อหารือใหม่อีกครั้ง

2.2 กิจกรรมทดลองจัดการที่พักในชุมชน การจัดกลุ่มคนเข้าพักบ้านของคณะกรรมการบริหารชมรม และสมาชิกของชมรม เป็นการทดลองจัดการที่พักเพื่อประเมินความพร้อมของชุมชนโดยให้ผู้เข้าพักและเจ้าบ้านสะท้อนความคิดเห็น เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจว่าควรทำกิจกรรมที่พักในชุมชนหรือไม่ ผู้เข้าพักส่วนใหญ่มีความประทับใจสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตชุมชนที่เรียบง่าย มีความเป็นกันเอง เหมือนตนเป็นลูกหลาน และผู้เข้าพักส่วนหนึ่งไม่รู้จะวางตัวอย่างไร ไม่มีโอกาสได้พูดคุย ส่วนเจ้าบ้านส่วนใหญ่คิดว่าไม่ยุ่งยากในการจัดการ เนื่องจากเคยมีวิถีชีวิตแบบใด ผู้เข้าพักต้องเรียนรู้ให้ได้ และเจ้าบ้านบางส่วนไม่รู้จะวางตัวอย่างไรไม่รู้จะพูดอะไร ทำให้คณะกรรมการบริหารชมรมมีข้อสรุปเบื้องต้นว่าควรรับเฉพาะกลุ่มศึกษาดูงานที่ต้องการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษา และควรมีการทดลองกิจกรรมนี้เพื่อประเมินผลกระทบที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อไป

2.3 กิจกรรมกระตุ้นจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่คนในชุมชน การจัดให้มีคนนอกเข้ามาทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกับคณะกรรมการบริหารชมรม และเจ้าบ้านที่เข้าพักเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชนด้วยกิจกรรมถอนหญ้า ใส่ปุ๋ยบำรุงต้นไม้ ขุดลอกคลอง และเก็บขยะรอบชุมชน ผู้ร่วมกิจกรรมรู้สึกภูมิใจในตนเองที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการทำประโยชน์แก่ชุมชน แต่ประสบปัญหาขาดอุปกรณ์ช่วยถอนหญ้าทำให้ทำงานได้ไม่เต็มที่ ชาวบ้านทั่วไปบางส่วนไม่รู้ว่าจะทำอะไร เมื่อรู้ที่มาของกิจกรรมต่างรู้สึกเสียตายเป็นไม่ได้มีส่วนร่วมชมรมจึงมีแนวคิดจัดกิจกรรมให้คนนอกมาร่วมพัฒนาให้ตรงกับวันพัฒนาของชุมชน ทุกวันที่ 15 ของเดือน เพื่อจูงใจให้ชาวบ้านให้ความสนใจมากขึ้นและจัดเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อม ซึ่งในอนาคตอาจพัฒนาให้กลายเป็นกิจกรรมใหม่ของชมรมในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาสาพัฒนา (volunteer tourism)

2.4 กิจกรรมเปิดโลกทัศน์การเรียนรู้ CBT จัดเวทีเรียนรู้ชุมชนตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้แก่สมาชิกของชมรม ด้วยการเชิญแกนนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนพามาหมอนจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นชาวชุมชนป่าเขามาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวชุมชนทะเลและนำเสนอการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือรวมคนร่วมเรียนรู้และจัดการตนเอง ผู้จัดการการท่องเที่ยว ภายใต้ศักยภาพและทุนของชุมชนสมาชิกชมรมให้คำแนะนำในการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่ต่างวัฒนธรรมและขอคำแนะนำต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนสลักคอกเพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนแกนนำชุมชนพามาหมอนได้เชิญชวนให้แกนนำชุมชนสลักคอกไปศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่จริง ส่งผลให้เกิดแผนการศึกษาดูงานที่ชุมชนพามาหมอนในช่วงปลายเดือนธันวาคมนี้

2.5 กิจกรรมเรียนรู้เท่าทันสภาพอากาศ ผู้จัดการชมรมเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารหลายช่องทาง เพื่อให้รู้สภาพอากาศที่อาจกระทบต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวและชุมชน ได้แก่ การติดตามข่าวสารทางโทรทัศน์และวิทยุ การสอบถามที่ปรึกษาชมรมข้อมูลที่ได้รับแต่ละครั้ง ผู้จัดการชมรม นำมาวิเคราะห์ทำข้อสรุปในแต่ละครั้งให้ข้อมูลข่าวสารผ่านการบอกต่อแก่คนในชุมชน และใช้ตัดสินใจให้บริการกิจกรรมท่องเที่ยว ปัจจุบันได้จัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์พร้อมติดตั้งระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเว็บไซต์กรมอุตุนิยมวิทยา และเข้าเฟซบุ๊กที่ปรึกษาชมรมเพื่อสอบถามข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น

2.6 กิจกรรมผลิตพลังงานทดแทนในชุมชน ชมรมได้รับการสนับสนุนความรู้และงบประมาณจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเป็นต้นแบบแหล่งท่องเที่ยวโลว์คาร์บอน โดยชมรมเห็นถึงประโยชน์ที่ช่วยเสริมภาพลักษณ์ชุมชนท่องเที่ยวที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสมาชิกในชุมชน จึงมีการทดลองผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ และพลังงานลม เพื่อให้ที่ทำการชมรมสามารถผลิตไฟฟ้าใช้เอง สามารถผลิตไฟฟ้าได้วันละ 1,000 วัตต์ มีการขยายผลทดลองใช้ที่บ้านประธานชมรม และบ้านผู้ใหญ่บ้าน เพื่อทดสอบความคุ้มค่าให้มีความชัดเจน ก่อนขยายผลให้มีการติดตั้งในแต่ละครัวเรือนในชุมชน และมีการติดตั้งแผงผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์หลายจุดเพื่อเพิ่มแสงสว่างบริเวณถนนในชุมชน

2.7 กิจกรรมอาสาช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม สมาชิกชมรมได้ร่วมกันนำความรู้การทำดาสต์บอล (dasta ball) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) จัดทำและส่งให้ความช่วยเหลือผ่านองค์กรต่างๆ จำนวน 120,000 ลูก เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภาวะน้ำท่วม ซึ่งประสบปัญหาน้ำเน่าเสีย ในพื้นที่ภาคกลาง ช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม 2554 ทำให้สมาชิกชมรมเกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังที่สามารถทำได้ จึงมีแนวคิดร่วมกันในกรณีมีภัยพิบัติที่ชุมชนสามารถช่วยเหลือได้ ให้ผู้นำชมรมแจ้งความต้องการช่วยเหลือเข้าที่ประชุมประชาคม กิจกรรมนี้จึงมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้สมาชิกชมรมมีจิตสาธารณะ อาสามาทำงานเพื่อส่วนรวมมากขึ้น

3. การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน

จากการจัดประชุมร่วมกับคณะกรรมการชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอก เพื่อสรุปรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนฯ และผู้ทรงคุณวุฒิในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืนผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

3.1 ปัจจัยนำเข้า (input)

แนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอก จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บนแนวคิดสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมืออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การท่องเที่ยวสร้างรายได้เสริม การทำงานด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การพัฒนายังคงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน การพึ่งตนเองให้มากที่สุด การแสวงหาความรู้และการถ่ายทอดความรู้ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การรู้จักเลือกรับและปฏิเสธการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

3.1.2 ผู้นำชมรมมีกลุ่มผู้นำที่มีตำแหน่งหลากหลายในชุมชนเป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนักประสานงานกับองค์กรภายในและภายนอกชุมชนนักท่องเที่ยว/เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ของชุมชนนักคิดและเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนานักสื่อสารนำเสนอความรู้ประสบการณ์ และการนำการประชุมและเป็นผู้นำพร้อมเปิดรับความคิดเห็นรอบด้าน

3.1.3 สมาชิกชมรมคนในชุมชนเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกชมรมประกอบอาชีพหลักเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และพร้อมสนับสนุนแนวคิดและให้การมีส่วนร่วมกับผู้นำชมรม

3.1.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ ป่าชายเลน อ่าวสลักคอกวิถีชีวิตชาวประมงและแหล่งประวัติศาสตร์สำคัญ เป็นสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสด้วยเรือมด และประทับรอยพระบาทสร้างพระอุโบสถวัดวิชฌคามคชทวีป

3.2 กระบวนการ (process)

3.2.1 การบริหารจัดการมีโครงสร้างการบริหารงานท่องเที่ยวรูปแบบคณะกรรมการมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและสมาชิกชมรมตำแหน่งผู้จัดการชมรมทำหน้าที่จัดการท่องเที่ยวแทนสมาชิกชมรมการตัดสินใจผ่านมติที่ประชุมคณะกรรมการและสมาชิกชมรมการชี้แจงและรายงานการดำเนินงานของชมรมฯ ทุกวันที่ 10 ของเดือน การปรับโครงสร้างการ

บริหารงานและจัดระบบการจัดการใหม่ทุก 3 ปี และมีการกำหนดบทบาทแก่หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

3.2.2 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมไม่กระทบสิ่งแวดล้อม กำหนดข้อปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยว/ผู้ควบคุมกิจกรรมการทดลอง และประเมินผลเพื่อตัดสินใจเพิ่มกิจกรรมใหม่และการติดตามพยากรณ์อากาศเพื่อการจัดกิจกรรมและให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจแก่นักท่องเที่ยว

3.2.3 การจัดการผลประโยชน์ มีการบริหารผลประโยชน์ในรูปแบบสหกรณ์ การจัดการเงินทุนและหุ้นส่วน การจัดการรายรับและรายจ่าย การปันผลประโยชน์แก่สมาชิก การจัดสรรเงินเพื่อกิจกรรมชุมชนและช่วยเหลือสังคม และมีการรายงานสรุปรายรับและรายจ่ายประจำเดือน ทุกวันที่ 10 ของเดือน

3.2.4 การจัดการเรียนรู้ให้โอกาสสมาชิกไปประชุม/ดูงานนอกชุมชนการนำความรู้และประสบการณ์กลับมาถ่ายทอดในที่ประชุมชุมชนการแสวงหาความรู้และข้อมูลประกอบการตัดสินใจการเชิญผู้มีความรู้เข้ามาแลกเปลี่ยนในชุมชนการดึงคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกับชมรมการทดลองปฏิบัติในสิ่งไม่รู้/ไม่แน่ใจ ก่อนตัดสินใจก่อนดำเนินการจริง การติดตาม เฝ้าระวัง และเตรียมการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติการนำบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวที่ส่งผลเสียต่อชุมชนมาเตือนสติการพัฒนาการท่องเที่ยวของชมรมและการนำบทเรียนความสำเร็จการร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชนมาเป็นเครื่องมือกระตุ้นพลังการมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรม

3.2.5 การเชื่อมโยงสู่ชุมชน มีการประชุมร่วมกับชุมชนทุกวันที่ 10 ของเดือน การร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านทุกวันที่ 15 ของเดือน การจัดกิจกรรมเก็บขยะในป่าชายเลนประจำปี การขยายผลความสำเร็จ การทดลองผลิตพลังงานทดแทนสู่ชุมชน การให้เงินสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาชุมชน และการร่วมงานแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

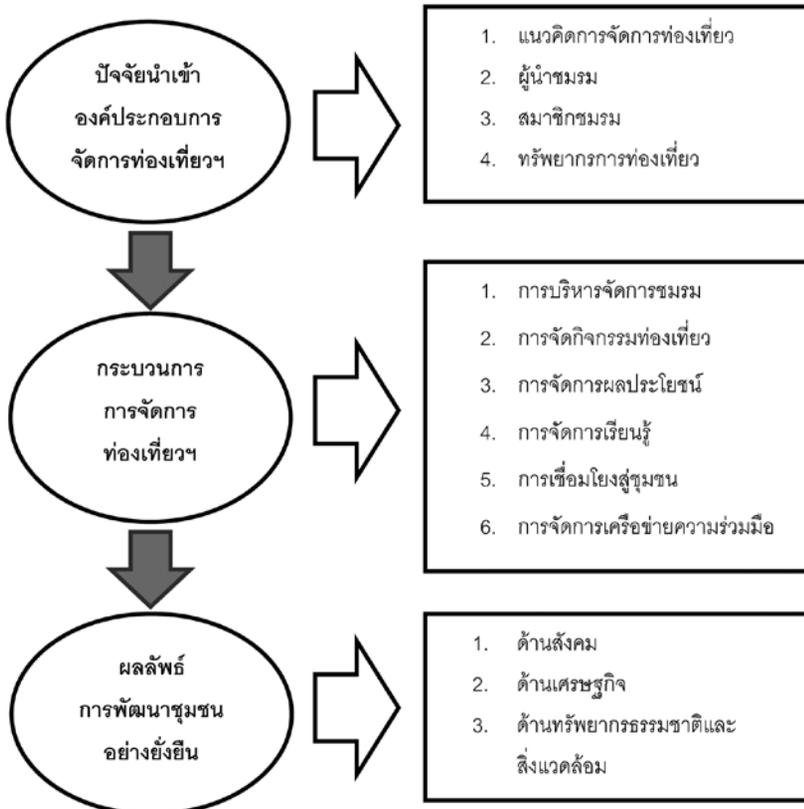
3.2.6 การจัดการเครือข่ายความร่วมมือ มีการศึกษาเป้าหมายขององค์กรภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนชมรมด้วยโครงการต่างๆ อย่างชัดเจนก่อนการตัดสินใจ การวางบทบาทองค์กรภาครัฐและเอกชนให้เป็นฝ่ายสนับสนุนตามความต้องการของชมรม การสร้างพันธมิตรเพื่อเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชมรม

3.3 ผลลัพธ์ (output)

3.3.1 ด้านสังคมส่งผลให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ (แสวงหาข้อมูล ทดลอง ประเมินผล ตัดสินใจ) การแบ่งปันความรู้ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา และผู้เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากชุมชน สร้างนักอนุรักษ์ มีจิตสาธารณะ และมีส่วนร่วมฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การคงอยู่วิถีชีวิต วัฒนธรรม และอาชีพดั้งเดิมของชุมชน มีสวัสดิการพื้นฐานแก่คนในชุมชน ชุมชนพึ่งตนเอง มีเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือกับองค์กรภาคส่วนต่างๆ การเกิดความสามัคคีของคนในชุมชนจากความร่วมมือทำงานร่วมกันและเยาวชนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน

3.3.2 ด้านเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดการยึดอาชีพหลักการเกษตร และการท่องเที่ยว เป็นรายได้เสริมความมั่นคงของครอบครัว มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน (ชมรม ร้านค้า ร้านอาหาร) วิถีชีวิตของคนในชุมชนสามารถพึ่งพิงธรรมชาติทำให้อยู่ได้อย่าง พอเพียงและสมาชิกสามารถรับเงินช่วยเหลือตามสิทธิการจัดสวัสดิการของชมรม

3.3.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ป่าชายเลนมีความอุดม สมบูรณ์ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และเพิ่มปริมาณออกซิเจนในอากาศ น้ำทะเลสะอาด และ สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ภูมิทัศน์ชุมชนสะอาด สวยงามและน่าอยู่ มีความต่อเนื่องของ กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและการมีพลังงานสะอาดเพื่อ การรักษาสีงแวดล้อม และการประหยัดค่าใช้จ่ายแก่คนในชุมชนได้สรุปรูปแบบการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนฯ ดังแผนภูมิ 1 ดังนี้

แผนภูมิ 1 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล

1. การขยายตัวของการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะช้างได้สร้างผลกระทบต่างๆทั้งด้านบวกและด้านลบ จากผลการศึกษาอดีต กัลปนาทรัพย์ (2548, น. บทคัดย่อ) ระบุว่าการท่องเที่ยวทำให้มีกลุ่มคนซึ่งสามารถหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวตักตวงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมามากมายแก่ชุมชน โดยเฉพาะปัญหาสภาพแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติในพื้นที่ได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ชุมชนสลักคอกต้องมีการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง โดยได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของพรเพ็ญ วิจักขณ์ประเสริฐ (2549, น. 1) ด้วยการจัดการท่องเที่ยวตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และผู้ที่รับผลประโยชน์สูงสุดเป็นคนในชุมชน การมีเป้าหมายทำท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ได้กำหนดบทบาทให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมรักษาและดูแล เพื่อความสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว สอดคล้องกับตามแนวคิด พงษ์ธร ธัญญสิริ (2552, น. 47) ส่งผลให้ประชาชนมีความรู้สึกรัก เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน เกิดความภาคภูมิใจในผลงาน เนื่องจากได้ลงมือลงแรงในการทำงานร่วมกัน และมีผู้นำชุมชนที่เสียสละเพื่อส่วนรวม ควบคุมทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสหลัก ยึดมั่นแนวคิดเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนคง มีการศึกษาเรียนรู้ก่อนตัดสินใจ และไตร่ตรองความช่วยเหลือจากภาคส่วนต่างๆ ที่สนับสนุนการพัฒนาส่งผลให้ชุมชนกลับภูมิลำเนา และต่อรองการพัฒนา

2. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนสลักคอกที่ดำเนินงานด้วยการมีแนวคิดการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง ด้วยการขับเคลื่อนของผู้นำชมรมและสมาชิกชมรมบนฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ ผ่านกระบวนการบริหารจัดการชมรม การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการผลประโยชน์ การจัดการเรียนรู้ การเชื่อมโยงสู่ชุมชน และการจัดการเครือข่ายความร่วมมือ ได้มีส่วนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนสลักคอกให้มีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2546, น. 25-27) การเป็นชุมชนเข้มแข็งต้องเป็นชุมชนเรียนรู้ และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่นั่งรอรับความช่วยเหลือจากภายนอก แต่ลุกขึ้นมาแสวงหาทางออกด้วยตัวเอง ตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ และส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการยึดหลักการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การพัฒนาสังคม สร้างความสัมพันธ์ของคนและสังคม และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ และต้องขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยบทบาทของคนในชุมชน(ภราเดช พยัฆวิเชียร 2547, น. 5)

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. สรุป

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสลักคอกมีเป้าหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่สมาชิกชมรม จากการจัดการท่องเที่ยวมาเป็นระยะเวลากว่า 8 ปี ด้วยการจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล การทดลอง และการตัดสินใจร่วมกัน ส่งผลให้ชุมชนมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว ทำให้มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนงบประมาณและโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่องและในช่วง 2 ปี ที่ผ่านมา คณะกรรมการบริหารชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกได้ศึกษาข้อมูลทำให้รู้สภาพการจัดการท่องเที่ยวที่ต้องได้รับการพัฒนา จึงได้ดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว 7 กิจกรรม เช่น การพัฒนาการบริหารจัดการชมรม การทดลองจัดการที่พักในชุมชน การกระตุ้นจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่คนในชุมชน และการเปิดโลกทัศน์การเรียนรู้ CBT เป็นต้น ส่งผลให้สามารถพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืนด้วยรูปแบบที่มีปัจจัยนำเข้าสำคัญได้แก่ การมีแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวผู้นำชมรม สมาชิกชมรมและทรัพยากรการท่องเที่ยว ผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยว ด้วยการบริหารจัดการชมรม การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดการผลประโยชน์ การจัดการเรียนรู้ การเชื่อมโยงสู่ชุมชน การจัดการเครือข่ายความร่วมมือ ที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ให้เกิดผลลัพธ์ทั้งทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม

2. ข้อเสนอแนะ

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนสลักคอกอย่างยั่งยืน ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ด้วยการดึงเยาวชนและคนรุ่นใหม่ร่วมกิจกรรมและเติมการเรียนรู้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเตรียมความพร้อมสืบสานเจตนารมณ์ และการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต และควรผลักดันให้สมาชิกชมรมมีส่วนร่วมการบริหารงานชมรมมากขึ้น โดยผู้นำชมรมควรลดบทบาทการนำ เพิ่มกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการบริหารและสมาชิกชมรมนำเที่ยวพื้นบ้านสลักคอกที่มีส่วนร่วมให้การดำเนินงานวิจัยประสบผลสำเร็จ ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำตลอดการดำเนินงานวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ประเภทบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2555 ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- เขมริน โรจนรัต. (2550). *หมู่เกาะช้างและพื้นที่เชื่อมโยงชายฝั่งทะเลตราด*. กรุงเทพฯ: บริษัท คอมพ์เวอร์ค จำกัด.
- เบญจวรรณ วงศ์คำ. (2552, มีนาคม-เมษายน). งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. *จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น*, 10 (2), หน้า 9.
- พงษ์ธร ภัฏญูลิรี. (2552). *แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- พจนา สวนศรี. (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: บริษัท มายด์กราฟฟิค จำกัด.
- _____ . (2550). *คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว.
- พรเพ็ญ วิจักขณ์ประเสริฐ. (2549). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวชุมชนและบ้านพักแบบโฮมสเตย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภราเดช พยัฆวีเชียร. (2547). *รายงานประเมินผลโครงการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2553). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทวิทย์พัฒน์จำกัด.
- เสรี พงศ์พิศ. (2546). *วิธีคิด วิธีทำ: แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อารัญ บุญชัย. (2546, พฤศจิกายน – ธันวาคม). *หมู่เกาะช้าง โครงการนำร่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน*. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 40 (5), หน้า 55-59.
- Hendricks, C. (2009). *Improving Schools Through Action Research : A Comprehensive Guide for Education*. (Second Edition). New Jersey : Pearson Education Ltd.
- Fennell, D.A. and R.K. Dowling, (2003). *Ecotourism policy and planning*. London: CABI Publishing.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable tourism*. Burlington :Elsevier Ltd.
- Aronsson, L. (2000). *The Development of Sustainable Tourism*. London: Wellington House.
- Reason, P. and Bradbury, H. (2008). *The SAGE Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice*. (2nd Ed.). London: Sage Publications.
- The World Bank. (2003). *Sustainable development in a dynamic world*. Oxford: Oxford University Press.